

АГРЕСІЯ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР ГЕОПОЛІТИЧНИХ ТА ГЕОЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН

А. І. Шевцов, **Г. І. Мерніков**

Завданням статті є дослідження збройної агресії Російської Федерації проти України в глобалізованому світі. На основі системного аналізу комплексу геополітичних, гео економічних, суспільно-політичних чинників сформульовано прогностичні характеристики трансформаційних процесів у системі міжнародної безпеки.

Зовнішньополітична стратегія РФ розглядається як спроба авторитарного «русского мира» запропонувати геополітичну альтернативу мережевому світоустрою ХХІ ст. Революція гідності стала подією, що визначила цивілізаційний вибір народу України. Сподівання Кремля повернути збройну силу в інструментарій міжнародних відносин отримали адекватну відповідь з боку світової спільноти.

У сучасних геополітичних реаліях існування РФ забезпечують силові структури. Російський експансіонізм стримується єдністю світової спільноти щодо недопустимості порушення суверенітету й територіальної цілісності національних держав, що закріплено в Заключному акті Ради з безпеки і співробітництва у Європі 1975 р. та Статуті ООН.

Наводяться змістовні характеристики акторів нової геополітичної реальності – США, ЄС, КНР. Попри кризові процеси в межах Євросоюзу анексія РФ Криму та агресія на сході України змусили європейські держави до формування єдиної позиції у протидії російському агресору. Запроваджений ЄС режим економічних санкцій може бути скасовано лише після повного виконання «Мінських угод» – відновлення суверенітету й територіальної цілісності Української держави.

Автори зазначають особливості сучасної гео економічної парадигми розвитку людства: перехід від індустріально-аграрного до постіндустріального інформаційного устрою (Четверта технологічна революція). Республіки колишнього СРСР трансформуються до нового економічного укладу, що потребує впровадження інститутів демократії та ринкової економіки. Цей процес частково призупинено для Молдови, Грузії та України збройною агресією РФ.

Анексія Криму та окупація окремих районів Донбасу є проявом геополітичних реліктів доби холодної війни. Завдання України – досягти консолідації суспільства на шляху інтеграції до НАТО, що забезпечить відновлення суверенітету й територіальної цілісності держави.

Ключові слова: геополітика, агресія, постіндустріальна парадигма, безпека

Anatolii Shevtsov, Hennadii Mernikov

AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE
AS A FACTOR OF GEOPOLITICAL AND GEO-ECONOMIC CHANGES

The aim of the article is to study the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine in a globalized world. Based on a system analysis of a complex of geopolitical, geo-economic and socio-political factors prognostic characteristics of transformation processes in the international security system are formulated.

Russia's foreign policy strategy is seen as an attempt by the authoritarian "Russian World" to offer a geopolitical alternative to the 21st century networked world order. The Revolution of Virtues was an event which deter-

**Шевцов
Анатолій Іванович** –
доктор технічних наук,
професор, заслужений
діяч науки і техніки
України, директор
Регіонального філіалу
НІСД у м. Дніпро

**Мерніков Геннадій
Іванович** –
кандидат історичних
наук, учений секретар
Регіонального філіалу
НІСД у м. Дніпро

mined Civilization choice of the people of Ukraine. The hopes of the Kremlin will return the armed force to the tools of international relations received an adequate response from the international community.

In the modern geopolitical situation, the existence of the Russian state is ensured by the power structures. Russian expansionism is constrained by the unity of the world community in relation to the inadmissibility of violating the sovereignty and territorial integrity of nation states which is enshrined in the Final Act of the CSCE in 1975, and the UN Charter.

The players of the new geopolitical reality are characterized – USA, EU, PRC. Despite the crisis processes within the European Union, annexation of the Russian Federation of Crimea and aggression in the East of Ukraine European countries brought to a common position – counteraction to the Russian aggressor. Economic sanctions of the EU can be lifted only after full implementation of the “Minsk agreements” – restoration of the sovereignty and territorial integrity of the Ukrainian state.

The authors determine the features of the modern geo-economic paradigm of humanity – the transition from an industrial-agrarian to a postindustrial information system (The Fourth Technological Revolution). The republics of the former USSR are being transformed into a new economic order, which requires the introduction of democracy and market economy institutions. For Moldova, Georgia and Ukraine, this process is suspended by armed aggression of Russia.

The annexation of the Crimea and the occupation of certain areas of the Donbas became a geopolitical relic of the Cold War. The challenge for Ukraine was the consolidation of society on the path of integration into NATO, which will ensure the restoration of its sovereignty and territorial integrity of state.

Keywords: geopolitics, aggression, post-industrial paradigm, security.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку світової спільноти загалом та українського суспільства зокрема дослідження збройної агресії РФ проти України в геополітичному та геоекономічному аспектах є надзвичайно важливим. Забезпечення суверенітету й територіальної цілісності Української держави – процес, органічно пов'язаний із розбудовою сучасних інститутів демократії та ринкової економіки на шляху інтеграції до Європейського цивілізаційного простору. Відтак важливим є системний аналіз комплексу геополітичних, геоекономічних, суспільно-політичних та соціокультурних чинників, що уможливає здійснити обґрунтовані прогностичні характеристики трансформаційних процесів у системі міжнародної безпеки. Сподівання Кремля та його союзників – геополітичних маргіналів Сирії, Ірану та КНДР – повернути збройну силу, загрозу використання озброєння масового ураження в інструментарій міжнародних відносин отримали адекватну відповідь світової спільноти.

Аналіз останніх наукових досліджень. Ґрунтовні методологічні підвалини вивчення проблеми російської агресії проти України закладено в монографіях Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) «Донбас і Крим: ціна повернення» [1] та «Світова гібридна війна: український фронт» [2]. Науковцями НІСД визначено основні політичні, економіч-

ні, соціокультурні, воєнно-політичні та військові чинники дій Росії, впроваджені в політологічний дискурс, як-от «гібридна війна РФ проти України». Особливістю цих фундаментальних праць та головним здобутком їхніх авторів є сформульовані пропозиції щодо врегулювання збройного конфлікту, що триває на території нашої країни, та забезпечення суверенітету й територіальної цілісності Української держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині важливо розуміти основні мотиваційні складові безпрецедентних у ХХІ ст. порушень міжнародного права режимом В. Путіна, що фактично зруйнували усталену систему міжнародної безпеки, яка ґрунтується на Заключному акті Ради з безпеки і співробітництва у Європі 1975 р.

В експертному співтоваристві домінуючою є теза, що анексія Криму та воєнні дії на Донбасі є відвертим геополітичним анахронізмом, що спричинений глибокими внутрішніми проблемами Російської Федерації. Найбільш послідовно ця позиція викладена в серії статей провідного наукового співробітника Інституту системного аналізу Російської академії наук Андрія Піонтковського, опублікованих на інтернет-ресурсі «Вільна Росія» (див.: <http://www.kasparov.ru>). Однак в умовах пануючої в російському інформаційному просторі цензу-

ри цей сайт та інші опозиційні режиму В. Путіна російськомовні видання на всій території РФ заблоковано.

Для України, яка, за відомим висловом З. Бжезінського, є наріжним каменем існування Російської імперії (у сучасному форматі), російський геополітичний виклик став вагомим зовнішнім чинником, що зумовлює розбудову інститутів сучасної демократичної конкурентоспроможної держави. Гібридний характер російської агресії зумовив суспільну консолідацію громадян України та укріплення державних інституцій у сфері безпеки та оборони.

Український культуролог і політичний аналітик Тарас Возняк у окремому дослідженні [3] розглядає анексію Криму та збройний конфлікт на Донбасі як черговий прояв класичного геополітичного протистояння «Світовий острів – Світовий океан». Для основних сучасних геополітичних акторів – США, Європи, Китаю та Росії «Український фронт» є одним із багатьох майданчиків вирішення глобальних завдань. Союзниками України у боротьбі з російським агресором є країни «Світового океану» – США, Велика Британія, Канада, Австралія.

У реаліях сучасного глобалізованого світу рівень конкурентоспроможності національних держав залежить насамперед від їхньої інвестиційної привабливості. Саме тому співпраця із США (біля 25 % світового ВВП) для КНР, ЄС, інших країн ОЕСР – запорука сталого існування та розвитку. Необхідною передумовою трансформації політико-економічного конструкту сучасних національних держав до реалій постіндустріального технологічного укладу є наявність політичної еліти, спроможної до створення та реалізації проекту «Сучасної держави». Переваги «м'якої» сили США, Європейського Союзу, Японії, інших економічно розвинутих демократичних держав не залишають життєздатної альтернативи існуванню авторитарних країн – Росії, Сирії, Ірану та КНДР, котрі використовують збройне насильство (загрозу насильства) як інструмент внутрішньої та зовнішньої політики.

Цивілізаційний вимір

Революція гідності стала цивілізаційною точкою біфуркації для народу України, який, у переважній своїй більшості, зробив вибір на користь європейських цінностей демократії та

ринкової економіки. Це створює суттєві перестороги для режиму В. Путіна як у внутрішній політиці, так і при реалізації геополітичних проєктів.

У суспільно-політичній площині РФ панують культурні норми, життєві пріоритети й система цінностей, успадковані за часів співіснування у Золотій Орді. Це стосується й, власне, інституту «держави». На відміну від європейської традиції державотворення, що законодавчо унормовує систему державних інституцій (формування влади, права; обов'язки громадян; судочинство й ін.), азійська система управління базується на персоніфікованому інституті «Вождя». Відтак *ключовим інститутом, що в сучасних геополітичних реаліях забезпечує існування Росії як держави, залишаються силові структури*. Це стосується насамперед армії, спеціальних служб та інших збройних підрозділів, підпорядкованих безпосередньо лідеру країни.

У нинішній геополітичній ситуації російський експансіонізм стримується єдністю світової спільноти щодо недопустимості порушення суверенітету й територіальної цілісності національних держав, що закріплено в Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва у Європі 1975 р. та Статуті ООН. Зусиллями Збройних Сил України за системної підтримки США, Німеччини, Франції, Канади та інших країн-партнерів широкомасштабну російську агресію було зупинено, конфлікт на Донбасі перейшов у площину політико-дипломатичного врегулювання. Приєднання Криму до Росії не визнано жодною світовою державою. Відтак в умовах поглиблення міжнародних санкцій у Кремлі розпочато пошук механізмів повернення статус-кво 2013 р.

Політичний географ та ліберальний політик Дмитро Орешкін у лекції «Сталін та Золота Орда: міф євразійства в путінському “Русском мире”» [4] підводить підсумок азійській кочовій моделі державного управління В. Путіна в реаліях сьогодення: «Головна проблема В. Путіна, така, як і Й. Сталіна. Він і є “гібридний Сталін”, як “гібридна війна”. На практиці, як це було і при Сталіні, після гіперексплуатації своїх центральних земель (метрополії) йдуть витрати на утримання периферії. Реальна практика потребує урбанізації, закріплення приватної власності, правових гарантій, конкуренції. На рівні пропаганди – експансія, а фактично Росія втратила Україну, втрачає

Придністров'я, втрачає статус партнера розвинених країн світу. Крадіжка приватної власності – справа Ходорковського (ЮКОС), передача її наближеним до трону людям, які знають, що це незаконно, й залишиться у їх власності, поки президент при владі. Радянський Союз розпався під розмови про необхідність інтенсифікації та впровадження досягнень науково-технічної революції. Люди все розуміли, але зробити нічого не могли, оскільки зміни потребували впровадження системи цінностей, яка ґрунтується на приватній власності, що було неприйнятним для азійської кочової державності».

Ресурсна база сучасної Росії вже не спроможна забезпечити потреби системи. Азійська екстенсивна модель експлуатації природних та людських ресурсів у постіндустріальному світі є архаїчною та неконкурентоспроможною.

Таким чином, в умовах сьогодення експансіонізм російської авторитарної держави обмежується з боку світової спільноти відповідно до цивілізаційних принципів визнання територіальної цілісності національних держав та їх суверенітету.

Актори нової геополітичної реальності

Поступовий регрес Китаю. За оцінками впливової американської розвідувально-аналітичної організації «Stratfor», навіть часткове зниження рівня китайського експорту до США та ЄС уже зумовило стагнацію економіки КНР та надалі призведе до глибоких соціально-економічних проблем у внутрішніх провінціях держави: «Для збереження влади Пекін посилює централізоване управління економічними процесами з поступовим переходом до жорсткої військової диктатури всередині держави» [5]. На відміну від авторитарних режимів РФ, Ірану та Сирії, особливості географічного розташування позбавляють Китай можливостей здійснювати масштабні сухопутні військові операції.

Відсутність авіаносної складової не дозволяє розраховувати на успішність морських операцій у протидії із США та їх воєнно-політичними союзниками в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР). Ускладнення внутрішньополітичної ситуації фактично унеможлиблює для КНР реалізацію агресивної зовнішньополітич-

ної стратегії. У реаліях сьогодення вплив КНР на світові процеси буде лише знижуватися.

Трансформація Євросоюзу. За результатами *Brexit* європейський «важковаговик» Велика Британія реалізує комплекс заходів щодо виходу із Європейського Союзу. У цих реаліях перспективи збереження ЄС як самостійного впливового геополітичного актора значною мірою залежать від економічного, політичного та соціокультурного стану Німеччини. Берлін та Париж до останнього часу залишалися головними донорами проекту Об'єднаної Європи, втім у сучасній геополітичній ситуації ці європейські країни вимушені концентрувати зусилля на вирішенні внутрішніх проблем. Найбільш складною є ситуація у суспільно-політичній площині – європейська ідентичність поступово втрачає свій об'єднувальний ідеологічний зміст.

Фінансово-економічний потенціал Німеччини дозволяє її політичній еліті визначати вектор геополітичного та військово-політичного позиціонування Євросоюзу в умовах глобальних викликів і загроз. Константою цих процесів залишається «парасолька безпеки» п'ятого пункту Статуту НАТО. Розглядаючи трансформаційні процеси об'єднаної Європи, нагадаємо, що метою створення Північно-Атлантичного альянсу, крім протидії СРСР у Європі, було стримування (фактичний контроль) за військовою політикою Німеччини. Як країна-переможець у Другій світовій війні Сполучені Штати розмістили військові бази в стратегічних районах Європи. Сьогодні Берлін поступово втрачає свій неофіційний статус головного архітектора спільного європейського будинку. У внутрішньополітичному житті Німеччини політичної ваги набирають популісти крайніх правого та лівого штибу.

Найбільш гострою проблемою сучасної Європи є неконтрольоване, невмотивоване насильство. Пересічні європейці відчують зростаючу несправедливість у розподілі суспільних благ, але чинні демократичні інститути не спроможні ліквідувати дисбаланс. При загальному досить високому рівні життя зростають перестороги у безпековій сфері. Ісламський фундаменталізм, що породжує хаос терористичних актів, суттєво нівелює досягнення Західної християнської цивілізації. Політичні еліти Німеччини, Франції, Італії та інших високорозвинених європейських держав сьогодні поки що не спроможні запропонувати універ-

сальний комплекс заходів протидії ісламському тероризму при безумовному збереженні базових цінностей Об'єднаної Європи.

Незважаючи на кризові процеси у спільному Європейському домі, анексія РФ Криму та агресія на сході України змусили європейські держави до формування єдиної позиції у протидії російському агресору. Запроваджений ЄС режим економічних санкцій може бути скасовано лише після повного відновлення суверенітету й територіальної цілісності Української держави.

США: продовження домінування у нових реаліях. У новій республіканській адміністрації США триває формування основ зовнішньої, оборонної та безпекової стратегій. Представник великого бізнесу, новачок в американському політичному істеблішменті, президент Д. Трамп поступово позбавляється від популістських обіцянок своєї виборчої кампанії. Адміністрація Д. Трампа поступово формує порядок денний зовнішньої та безпекової політики для своїх союзників у НАТО та з окремими країнами-партнерами на двосторонній основі. Сполучені Штати визнають важливість геополітичної місії єдиної світової наддержави, що базується на таких складниках: військова присутність у будь-якій точці земної кулі для забезпечення національних інтересів; ядерне озброєння – ключовий механізм забезпечення міжнародної стабільності; відданість забезпеченню демократичних прав і свобод у всьому світі. Ключовим чинником, що забезпечує статус Сполучених Штатів як єдиної світової наддержави є найбільш потужні в історії людства збройні сили та система оборонних альянсів, що дозволяє США забезпечувати свої національні інтереси у будь-якій точці Землі. У чинній Стратегії національної безпеки Сполучених Штатів визначено глобальні загрози сьогодення: міжнародний екстремізм, зростання загрози терористичних атак на США та їхніх союзників; загрози кібербезпеці; агресивні дії Росії; негативний вплив кліматичних змін; поява нових інфекційних захворювань.

Головною геополітичною місією Сполучених Штатів залишається відданість справі підтримки демократичних прав і свобод, боротьба з корупцією, допомога інститутам громадянського суспільства у всьому світі. Пріоритетами США у сфері забезпечення міжнародної глобальної безпеки є:

- протидія загрозам міжнародного тероризму з боку «Аль-Каїди», ІДІЛ та їхніх філіалів; створення потенціалу для викоринення причин і наслідків появи екстремістської ідеології всередині інших країн;
- захист ядерних матеріалів і технологій, протидія ядерному розповсюдженню;
- об'єднання світової спільноти з метою вирішення глобальних проблем, насамперед протидія кліматичним змінам та інфекційним захворюванням.

Президент США Д. Трамп у виступі на Генеральній Асамблеї ООН 19 вересня 2017 р. [6] охарактеризував сучасну геополітичну ситуацію та кроки Сполучених Штатів Америки щодо держав, які підтримують міжнародний тероризм. Анексія Криму та події на сході України зумовили комплекс заходів США, які змушують агресора заплатити відповідну ціну. Одним з основних інструментів тиску на авторитарний режим В. Путіна є режим економічних санкцій, як у рамках ООН, так і в односторонньому порядку. У червні 2017 р. Сенат США прийняв законопроект, яким заборонив президенту країни на власний розсуд пом'якшувати, призупиняти або відмінити санкції проти Росії.

Збереження та посилення консолідованої позиції США, Європейського Союзу, інших провідних світових держав щодо режиму економічних санкцій залишається основним інструментом тиску на Росію у межах політико-дипломатичного механізму врегулювання конфлікту в Криму та на Донбасі.

Нова геоекономічна парадигма людства

Сучасний глобалізований світ переживає Четверту технологічну революцію. Триває багаторівнева інтегральна трансформація від індустріально-аграрного до постіндустріального, інформаційного суспільства, в основі якого – інформаційні технології. На базі технології Інтернет функціонує та постійно вдосконалюється глобальна інформаційна мережа горизонтальних міжлюдських зв'язків, формуючи новий вимір політичного життя – постдемократію. Характерною особливістю сучасної геополітичної ситуації є протистояння з одночасною дифузією політико-економічних, військових та соціокультурних цивілізаційних систем на просторі безпеки, що ґрунтується на

Статуті ООН та Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва у Європі 1975 р.

Серед науковців, які розглядають сучасну кризу системи міжнародних відносин, необхідно звернути увагу на доробок українського економіста Анатолія Гальчинського, який у низці своїх праць [7–9] доводить, що на порядку денному світової спільноти – перехід до якісно нового етапу глобалізації. Нова парадигма планетарного розвитку формується через інституціоналізацію геоekonomіки, що пов'язано з інтернаціоналізацією природних ресурсів та зростанням системних викликів людству й, відповідно, з посиленням значення системи захисних функцій, яка формується на геоekonomічних засадах, можливостей національних держав уже недостатньо.

Можна виокремити три основні позиції нової геоekonomічної парадигми розвитку людства:

- постійно зростаюча *самодостатність первинних ланок* інформаційної мережевої економіки;
- *домінантність соціальної функції інформаційних фірм* як основи капіталізації інноваційних компаній шляхом інвестицій у живий (інтелектуальний) капітал;
- *новації системи управління* – створення механізмів залучення кожного працівника до інноваційного процесу; запровадження нових позаматеріальних стимулів активізації творчої праці.

Новітні інформаційні технології забезпечують зростання продуктивності праці, нівелюючи людський фактор у виробництві матеріальних благ. Нестійкий конгломерат акторів із різними цінностями та мотиваційними очікуваннями в межах сучасних національних держав традиційно об'єднують політичні еліти. Спроможність національних еліт запропонувати суспільству привабливий порядок денний – чинник, що консолідує націю на реалізацію проектів як у внутрішній, так і в зовнішній політиці.

У цьому контексті спроби автократичного режиму В. Путіна реалізувати на теренах України проект т. зв. «руського мира» від самого початку були приречені на невдачу. Андрій Пюнтковський зазначає [10], що «СРСР міг розпастися раніше або пізніше, за будь-яким сценарієм (наприклад, югославським), але коли померла

комуністична релігія спочатку у свідомості її жерців, а потім й у пастві, радянська теократична імперія була приречена». Російський політичний експерт констатує, що саме в Україні ідеологема «руського мира» зазнала остаточної метафізичної поразки і не отримала очікуваної Кремлем підтримки серед російськомовного населення України.

Російська пропагандистська машина замістила провал «руського мира» новими військовими авантюрами на Близькому Сході, провокаціями проти країн Балтії та іншими деструктивними діями щодо США та Заходу, що забезпечило легітимізацію чинного президента на фактично безальтернативних виборах.

«Сланцева революція» як складова нової геоekonomічної парадигми

Революція гідності в Україні та наступні події – анексія Криму і збройна агресія РФ на Донбасі – співпали із суттєвим падінням світових цін на енергоносії. Для російської економіки, орієнтованої на експорт сировини, стрімке падіння валютних надходжень до федерального бюджету та санкції з боку провідних світових країн стали ключовими перешкодами на шляху повномасштабної реалізації геополітичного проекту – повернення Росії статусу світової наддержави.

Серед комплексу причин, котрі зумовили зниження світової ціни на нафту зі 100 до 50 дол. за барель, основною є «Сланцева революція» в США. Упродовж 2010–2014 рр. світова ціна на нафту стабільно зростала, що зумовило реалізацію американськими компаніями дорогих високотехнологічних проектів із видобутку нафти на основі методів гідравлічного розриву пласта і горизонтального буріння. Собівартість видобутку сланцевої нафти на родовищах у Північній Дакоті й Техасі складає близько 35 дол. США при стійкому тренді до зниження. Поява на ринку американської сланцевої нафти є головною загрозою стабільності цін на енергоносії, що суттєво знижує прибутки країн-експортерів «чорного золота». За оцінками експертів, не існує економічних чинників, які б змінили депресивний цикл видобувної галузі у світі. Собівартість видобутку сланцевої нафти в США буде постійно знижуватися, що призведе до втрати конкурентоспроможності та банкрутства російських видобувних компаній у їх сучасному виробничо-технологіч-

ному вигляді. Рівень споживання енергоносіїв постійно знижуватиметься, оскільки найбільші сучасні споживачі Китай та Індія активно впроваджують технології енергозбереження та енергоефективності.

Отже, у постіндустріальній гео економічній парадигмі «фактор нафти» втрачає суттєве значення, що стане ключовим фактором погіршення внутрішньополітичної ситуації в РФ.

Пострадянська трансформація до постіндустріального світу – виклики та перестороги

Для України, Росії та інших республік колишнього СРСР трансформація до реалій постіндустріального економічного укладу органічно пов'язана зі змінами у системі державного управління – впровадженням інститутів демократії та ринкової економіки у суспільно-політичній та соціально-економічній сфері. Якщо для країн Балтії процес інтеграції (повернення) до Європейського цивілізаційного простору успішно закінчився вступом до ЄС та НАТО, то для Молдови, Грузії та України рух до Європи було частково призупинено прямою збройною агресією Росії.

У світі триває процес упровадження нової гео економічної парадигми. Гео економічний центр сили переміщується із Заходу (США, Європейський Союз) на Схід (країни Азійсько-Тихоокеанського регіону). Четверта промислова революція спричинила появу інформаційних психотехнологій, які суттєво змінюють свідомість людини, її можливості та потреби. Руйнація традиційного укладу життя веде до ментальної кризи – «страху майбутнього». Громадяни Росії намагаються знайти відповідь на виклики майбутнього в минулому – у здобутках Радянського Союзу. Головною перемогою СРСР відповідно до ідеологічних кліше кремлівської пропаганди є протистояння США (НАТО, Заходу) у холодній війні. Незважаючи на те, що в цій війні СРСР програв, пропагандистська машина В. Путіна відтворює «героїчне минуле» у сьогоденні через збройні конфлікти в Україні, Сирії та надаючи підтримку міжнародному тероризму.

Російський фінансист, керівник економічних програм Московського центру Карнегі А. Мовчан [11] так характеризує сучасний стан і пер-

спективи російської економіки на глобальному ринку товарів і послуг: «Російський ринок дуже невеличкий, тому що люди бідні, що суттєво впливає на ВВП країни. Якби ми якось асоціювались із Євросоюзом, підписали спеціальну угоду, це дозволило б створити у нас дешеву виробничу базу для європейського виробника». В. Мовчан констатує посилення кризових процесів у російській економіці та соціальній сфері, що створює значні проблеми для правлячої верхівки РФ: «Економіка Росії переживає тривалу стагнацію, і хоча уряд ще намагається якось протистояти труднощам, у простих громадян ситуація є набагато складнішою. Політична система поступово деградує, поряд із тим, як лідери країни старішають. При цьому в країні зростає напруга у відносинах православного населення, що скорочується, та мусульманською спільнотою, що зростає» [11].

Сучасна російська еліта використовує всі матеріальні блага Західної цивілізації, залишаючи росіянам суто міфічні сюжети про необхідність боротьби із Заходом. Такий розрив у мотиваційних очікуваннях між владою та населенням перетворює РФ у «нелегітимну державу». Чинна система влади не може бути реформована зсередини, оскільки її імперативом є самозбереження. Інститути законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють суто імітаційні функції, а засоби масової інформації є виключно «машиною пропаганди» та інструментами PR-супроводу дій правлячої верхівки.

Отже, констатуємо, що в умовах падіння світових цін на енергоносії та економічних санкцій режим В. Путіна втратив ресурс для підтримки рівня життя росіян на звичному для них рівні, це лише посилює недовіру до чинної влади. Значною частиною активного населення Адміністрація Президента РФ сприймається не як політичний інститут, а як джерело особистого збагачення.

Нова гео економічна парадигма суттєво змінює роль та місце національних держав. Для російської влади, що послідовно реалізує стратегію «оточеної фортеці», проблема конкурентоспроможності національної економіки на глобальному ринку товарів і послуг постає викликом не лише у контексті позиціонування РФ на міжнародній арені, але й у сенсі збереження територіальної цілісності та державного суверенітету найбільшої у Євразії ракетно-ядерної держави.

Внутрішньополітичний вимір російської агресії

Дослідження російського політолога, колишнього радника уряду РФ Костянтина Гаазе «Гібрид, або Диктатура-2. Як склалась коаліція війни Володимира Путіна» [12], опубліковане у рубриці «Путиноведение» на сайті Московського центру Карнегі, дозволяє визначити основні внутрішньополітичні чинники, що зумовили збройну агресію РФ проти України. Першопричиною формування В. Путіним «коаліції війни» стала глобальна економічна криза, яка у 2008 р. досягла Росії. За даними «Банка Росії», на початок 2008 р. зовнішній борг російських банків і компаній становив майже 500 млрд євро.

Російські олігархи звернулись до прем'єр-міністра В. Путіна з вимогою сформулювати Програму порятунку російської економіки. Розглядалися два можливі напрями.

1. Нафтовий віце-прем'єр Ігор Сечін запропонував радикальний сценарій – одержавлення економіки, надання емісійних кредитів в обмін на передачу у державну власність акцій підприємств; збільшення державної допомоги промисловості через механізм державного замовлення та державних гарантій.

2. Віце-прем'єр Олексій Кудрін запропонував скорочення бюджетних видатків, створення банку «поганих боргів», вибірково допомогу підприємствам, що здійснили оптимізацію структури.

Реальний керівник РФ В. Путін, який мав гроші та владу, але не мав часу, стратегічне для майбутнього Росії завдання доручив маловідомому на той час політтехнологу, заступнику голови Адміністрації Президента Владиславу Суркову. Створений останнім у стислі терміни документ мав назву «Проект інформаційної кампанії “Антикриза”» та містив низку «революційних» ідей, зокрема: 1) «ядром» антикризової коаліції було визначено «новий середній клас» (одночасно робітники фабрик та заводів, підприємці та олігархи); 2) тотальний перегляд відносин Росії з ЄС та США (Заходом), оскільки саме вони й були винуватцями глобальної кризи.

Програма В. Суркова готувалась із суто пропагандистською метою, автор не мав наміру впроваджувати її в життя.

У грудні 2009 р. в умовах стрімкого падіння цін на нафту та суттєвого скорочення резервів О. Кудрін звернувся до В. Путіна – тодішнього голови російського уряду – із пропозицією скоротити видатки федерального бюджету на 15 %. В. Путін спочатку погодився, але, у кінцевому підсумку, скорочення бюджетних витрат не сталося. Навпаки, відбулося їх збільшення на 3 трлн руб для виконання передвиборчих обіцянок. Ці кошти пішли на утримання нової «путінської більшості». Усього на боротьбу з кризою було витрачено більше 5 трлн руб, але повністю задовольнити потреби прихильників В. Путіна було неможливо. Програма В. Суркова мала відверто популістський характер і не була фінансово обґрунтована. Основним пріоритетом було визначено підтримку працівників підприємств ОПК (на цивільний сектор коштів не було передбачено).

Реалізація антикризової програми В. Суркова призвела до створення масової «групи підтримки» В. Путіна, кістяк якої склали олігархи, «силовики» й робітники оборонних підприємств. У той же час кількість працюючих в усіх інших галузях продовжувала скорочуватись, російська економіка перейшла в режим стагнації.

Війна 2014 р. стала можливою завдяки одержавленню російської економіки в умовах фінансової кризи та переходу до режиму «ручного управління» як економічними процесами, так і державою в цілому. Така модель виявилась зручною для «коаліції війни». Її наслідки перевищили всі сподівання авторів стратегічного плану В. Путіна – російсько-грузинська війна 2008 р., анексія Криму, збройний конфлікт на сході України, що розпочалися в 2014 р., участь у війні в Сирії. Зрозуміло, що збереження В. Путіним та його оточенням контролю за ситуацією в Росії вимагало нових фінансових вливань для «коаліції війни».

Завершуючи ретроспективний аналіз подій, які зумовили сучасний стан Російської Федерації – країни-агресора, що перебуває в режимі міжнародних санкцій і одночасно на межі соціально-економічного колапсу, К. Гаазе зазначає: «Майже випадково, не маючи далекоглядних планів, В. Путін викликав до життя своєрідного Голема – “Коаліцію більшості”. Ця більшість була і залишається у стані постійної реконструкції, і не має власної природи – це проект, що реалізується В. Путіним у просторі, часі та за гроші» [12].

Порівнюючи Росію В. Путіна з Големом середньовічних алхіміків, експерт Московського центру Карнегі розглядає такі можливі сценарії розвитку подій:

- Глиняний гігант вбиває свого творця;
- Голем виконав своє призначення і розпадається на попіл.

За будь-якого сценарію, «путінська більшість» (коаліція війни) уже фактично припинила своє існування, нова російська еліта сформується з інших соціальних груп, які їй визначають напрями внутрішньої та зовнішньої політики РФ. У сучасній геополітичній та гео економічній ситуації відсутні реальні передумови існування Росії як одного зі світових центрів сили.

Висновки

1. Анексія Росією Криму та збройне вторгнення на Донбас є одним з останніх геополітичних проектів – реліктів доби холодної війни, коли інструментами протистояння національних держав були збройні сили, а головним завданням – захоплення територій. У постіндустріальному світі оборонна та оборонно-промислова складові втрачають свій до останнього часу визначальний інституційний зміст. «М'яка» сила заміщує силову компоненту у внутрішній, зовнішній та безпековій політиці урядів національних держав. У цих умовах реальна конкурентоспроможність держави визначається рівнем упровадження високих технологій у виробничий процес та забезпеченням універсальних демократичних прав і свобод, що надають мотивацію до творчої продуктивної діяльності.

2. У сучасній геополітичній ситуації держава Україна залишається об'єктом протистояння «Світового острова» та «Світового океану». Перемога у гібридній війні з РФ створить для України вікно можливостей для здобуття суб'єктності на євразійській геополітичній шахівниці. Наступним кроком на цьому шляху є здійснення радикальних соціально-економічних реформ – перехід на стандарти постіндустріального інформаційного світу, які вже впроваджені найбільш розвиненими економіками світу.

3. Для України ключовим чинником забезпечення державного суверенітету й територіальної цілісності в реаліях сьогодення є загально-

національна консолідація на платформі євроатлантичних цінностей і принципів у внутрішній політиці та максимально тісна співпраця із США та їхніми союзниками по НАТО у сфері безпеки та оборони.

4. Входження України у постіндустріальний гео економічний простір на засадах реальної конкурентоспроможності потребує забезпечення відкритості інвестиційного клімату, впровадження сучасних виробничо-технологічних стандартів та прозорих механізмів приватизації в умовах функціонування демократичних інститутів державного управління.

Список використаних джерел

1. Донбас і Крим: ціна повернення : монографія / за заг. ред. Горбуліна В. П., Власюка О. С. – К. : НІСД, 2015. – 474 с.
2. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. Горбуліна В. П. – Харків : Фоліо, 2017. – 496 с.
3. Возняк Т. Англосаксонські геополітичні тренди і війна в Україні – Світовий океан contra Світового острова [Електронний ресурс] // Незалежний культурологічний часопис «І». – Режим доступу : http://www.ji-magazine.lviv.ua/2015/Voznyak_Anglosaksonski_geopolit_trendy.html
4. Орешкин Дм. В ближайшем будущем неизбежно новое Смутное время [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://openrussia.org/post/view/12775/>
5. Прогноз Stratfor на 2015–2025 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.stratfor.com/sample/forecast/decade-forecast>
6. Выступление Дональда Трампа на Генеральной Ассамблее ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.golos-ameriki.ru/a/president-trump-speech-at-unga/4035236.html>
7. Гальчинський А. С. Становлення суспільства постінформаційної цивілізації. – К. : Вища шк., 1993. – 107 с.
8. Гальчинский А. С. Кризис и циклы мирового развития. – 2-е изд., доп. – К. : АДЕФ-Украина, 2010. – 480 с.
9. Гальчинський А. С. Політична нооекономіка. – К. : Вид-во «Либідь», 2013. – 472 с.
10. Пионтковский А. А. Палата победителей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kasparov.ru/material.php?id=59A7F7FF0DAD2>
11. Мовчан А. Пока 144 миллиона готовы жить, как в Камбодже, ничего не изменится [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://carnegie.ru/2017/06/27/ru-pub-71368>
12. Гаазе К. Гибрид, или Диктатура-2. Как сложилась коалиция войны Владимира Путина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://carnegie.ru/commentary/69995>

References

1. Horbulin, V. P., Vlasiuk, O. S. (Eds.). (2015). *Donbas i Krym: tsina povernennia [Donbass and Crimea: the Price of Return]*. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
2. Horbulin, V. P. (Ed.). (2017). *Svitova hibrydna viina: ukraïnskyi front [World Hybrid War: Ukrainian Forefront]*. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
3. Vozniak, T. (2015). Anhlosaksonski heopolitychni trendy i viina v Ukraini – Svitovyi okean contra Svitovoho ostrova [Anglo-Saxon Geopolitical Trends and the War in Ukraine – The World Ocean contra the World Island]. *Nezalezhnyi kulturolohichnyi chasopys «Yi» – Independent Cultural Magazine “Yi”*. www.ji-magazine.lviv.ua. Retrieved from http://www.ji-magazine.lviv.ua/2015/Voznyak_Anglosaksonski_geopolit_trendy.html [in Ukrainian].
4. Oreshkyn, Dm. (2016). V blizhaishem budushchem neizbezhno novoe Smutnoe vremia [In the near future, inevitably a new troubled time]. *openrussia.org*. Retrieved from <https://openrussia.org/post/view/12775/> [in Russian].
5. Prohnoz Stratfor na 2015–2025. (2014). [Stratfor forecast for 2015–2025]. www.stratfor.com. Retrieved from <https://www.stratfor.com/sample/forecast/decade-forecast> [in Russian].
6. Vystupleniie Donalda Trampa na Heneralnoi Assamblee OON. (2017). [Speech by Donald Trump at the UN General Assembly]. www.golos-ameriki.ru. Retrieved from <https://www.golos-ameriki.ru/a/president-trump-speech-at-unga/4035236.html> [in Russian].
7. Halchynskiy, A. S. (1993). *Stanovlennia suspilstva postinformatsiinoi tsyvilizatsii [The formation of the society post-information civilization]*. Kyiv: Vyscha shkola [in Ukrainian].
8. Halchynskiy, A. S. (2010). *Kryzys i tsykly mirovogo razvitiia [Crisis and cycles of world development]*. Kyiv: ADEF-Ukraina [in Russian].
9. Halchynskiy, A. S. (2013). *Politychna nooekonomika [Political Nooeconomics]*. Kyiv: Vyd-vo “Lybid” [in Ukrainian].
10. Piontkovskiy, A. A. (2017). Palata pobeditelei [Chamber of Winners]. www.kasparov.ru. Retrieved from <http://www.kasparov.ru/material.php?id=59A7F7FF0DAD2> [in Russian].
11. Movchan, A. (2017). Poka 144 milliona hotovy zhyt, kak v Kambodzhe, nichego ne izmenitsia [While 144 million are ready to live, as in Cambodia, nothing will change]. *carnegie.ru*. Retrieved from <http://carnegie.ru/2017/06/27/ru-pub-71368> [in Russian].
12. Haaze, K. (2017). Hibrid, ili Diktatura-2. Kak slozhylas koalitsiya voiny Vladimira Putina [Hybrid or Dictatorship-2. How did the coalition of Vladimir Putin's war]. *carnegie.ru*. Retrieved from <http://carnegie.ru/commentary/69995> [in Russian].